

як феномену правової культури акценти зміщуються з поняття свободи на поняття совісті як механізму саморегуляції людини.

Список використаних джерел:

1. Ярмол Л. В. Свобода віросповідання: юридичне забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження). Львів, 2006. 192 с.
2. Колодний А. (ред.). Історія релігій в Україні: У 10 т. К.: Український центр духовної культури, 1996-2001 р.
3. Бабій М. Держава і церква: теоретичні і практичні виміри сучасних відносин / Держава і церква в новітній історії України. Збірник наукових статей за матеріалами IV Всеукраїнської наукової конференції. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. С. 64–75.
4. Kovban A., Kohut I. Formation of a Corporate Social Responsibility Strategy of Companies in EU Countries / Baltic Journal of Economic Studies. Vol 5, No 3 (2019). P. 82-90. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-82-90>
5. Мартинюк Є. І., Никитченко О. Є. Свобода совісті: герменевтичний аспект / Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 50. С. 299 – 304. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_50_48.
6. Goodale M. Anthropology and Law: A Critical Introduction. New York University Press, New York, 2017.
7. Nelken D. Using legal culture. Wildy, Simmonds and Hill, London. 2012: 1-51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-67>

Кожанов А. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри українознавства,

Національний університет «Одеська морська академія»

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОПОЗИЦІЙНОЇ ПРЕСИ В ОСТАННІ РОКИ ІСНУВАННЯ СРСР

Доба горбачовської демократизації дала поштовх розвитку не лише національно-визвольних рухів у республіках СРСР, але й заклала підвалини становлення альтернативних партійно-радянській періодичі ЗМІ. Визрівання перших паростків громадянського суспільства у надрах

тоталітарного режиму з об'єктивних причин було неможливим. І хоча самвидав – нелегальне виготовлення і поширення літературних творів, збірок, альманахів в Україні має давню історію й сягає корінням «захалавної літератури» Т. Шевченка, саме революція згори у пізньому СРСР майже миттєво піднесла позацензурні ЗМІ до рівня співтворців інформаційного простору. Впродовж 1988-1990 рр. численні видання неформальних організацій, громадських рухів, об'єднань були не лише результатом демократичних трансформацій радянської держави, а їх віддзеркаленням та драйвером політичного процесу.

Проведена влітку 1988 р. XIX партконференція започаткувала перетворення «перебудови» на нову «соціалістичну революцію». Влада відмовляється від репресивних методів боротьби з інакodomством. У листопаді припиняється практика глушіння «ворожих» радіостанцій, суттєво послаблюється цензурний тиск на журналістів. Довіра громадян до компартії та ідеології, трансльованої офіційними ЗМІ сходить нанівець. Зокрема, у 1988 р. вперше відмічається вихід робітництва з лав республіканської партійної організації.

На тлі декларованих гласності та демократизації в УРСР активізувався громадсько-політичний рух, а разом і позацензурна видавнича діяльність. Проблеми екології, статусу української мови й історичної пам'яті, громадянські права і свободи – ключові теми, що об'єднали строкате за інтересами, соціальним становищем населення УРСР. Симптоматично, що жодне з окреслених питань не могло вирішитися поза політикою й не зачіпати основ режиму. Однак, нові можливості «соціалістичної демократії» і часто вдаване дистанціювання самодіяльних об'єднань від політичного процесу надавали певний простір для діяльності.

У липні 1988 р. члени групи сприяння виконанню Гельсінських угод Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, М. Горинь, Б. Горинь, Є. Пронюк, С. Хмара, М. Горбаль на 50-тисячному мітингу у Львові оголосили про створення нової організації – Української Гельсінської спілки. Саме зусиллями В. Чорновола та його однодумців із УГС створено першу в перебудовній Україні альтернативну державній інформаційно-пресову службу. Організація налагоджує випуск «Українського вісника» та інформаційних листків, що оперативно інформують суспільство про актуальні події [3, с. 298].

У 1989 р. в Українській РСР вже налічувалось понад 47 тис. неформальних організацій, серед яких 6957 суспільно-політичних та 1460 культурно-історичних об'єднань. У січні ЦК КПУ розробив інформаційну записку «Про самодіяльні формування» для керівників низових партійних осередків, в якій зазначалося, що намагання

придушити незручні самодіяльні організації є політично шкідливими [1, с. 68]. Плакаючи громадянську активність, що мала стати опорою «перебудови», радянське керівництво мимоволі сприяло формуванню опозиції.

Нової якості набуває самвидав. Нонконформісти, згуртовані навколо Українського культурологічного клубу, УГС, Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, Товариства Лева, Руху формують мережу позацензурних опозиційних видань. Навесні 1989 р. світ побачили газети «Голос відродження» та «Поступ». Типові для свого часу самвидавні часописи персоніфікували нову українську журналістику, вільну від цензури та ярма колективного пропагандиста і агітатора.

Найбільшими центрами виготовлення і поширення самвидавних ЗМІ були Київ (близько 250 назв), Львів (понад 100 назв), Харків, Одеса Житомир, Луцьк, Дніпропетровськ. Самвидав з'являється в маленьких містечках і навіть селах – Снігурівці на Миколаївщині, Тернах на Сумщині, Великих Бірках на Тернопільщині, Острові на Київщині, Дубовому на Закарпатті, Новокльоновому в Криму [2].

Впродовж 1989-1990 рр. в умовах хронічного браку коштів, професійних кадрів, відсутності доступу до державної мережі «Союздруку» членами націонал-демократичних об'єднань засновано сотні періодичних видань. Опозиційна періодика з'явилася у кожному обласному центрі УРСР, в багатьох райцентрах і селах, на підприємствах і в навчальних закладах. Попри незначні наклади і кустарний спосіб виготовлення, масовість явища і великий попит на альтернативні джерела інформації по суті демонтують державну монополію у сфері мас-медіа.

Зрештою, на останньому етапі перебудови розпочинається формування нормативно-правової бази для легальної діяльності вчорашніх позацензурних ЗМІ. До січня 1990 р. в УРСР припинили діяльність цензорські установи [4, с. 284]. У червні 1990 р. прийнято Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації». Статті Закону проголошували неприпустимість цензури масової інформації, право громадян на заснування власних ЗМІ, використання рідної мови для отримання і поширення інформації.

Крах офіційної політичної доктрини, що ознаменувався скасуванням шостої статті радянської конституції, курс на суверенізацію союзних республік, поява перших опозиціонерів в республіканських парламентах після виборів 1990 р. відбулися на тлі зростаючого впливу національно-демократичних сил. Позацензурні видання, засновані неформальними товариствами, незалежними журналістами й структурами Народного Руху, ТУМ, УГС/УРП виконали важливу функцію посередництва між

суспільством і новою ідеологічною платформою, що її пропонували представники антирежимного руху. Центральним проектом цього руху була незалежна, правова і демократична Україна. Втілюючи в життя зазначені ідеї, національна система ЗМІ отримала новий поштовх до розвитку і зростала вона у тому числі на ґрунті спадку самвидавної періодики.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Д. Україна в 1985-1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку : [монографія]. К. : ППІЕНД, 2002. 306 с.
2. Кіпіані В. У пошуках самвидаву. Український журнал. № 4(45). 2009. Режим доступу: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/371/>
3. Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки. К. : Фенікс, 2010. 320 с.
4. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР-УРСР (1917-1990 рр.): [монографія]. К. : Парламентське вид-во, 2009. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-68>

Мостіпан Т. С.

*аспірантка кафедри журналістики та філології,
Сумський державний університет*

ПРЯМОЕФІРНЕ ТЕЛЕМОВЛЕННЯ: СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ СУСПІЛЬНОЮ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЄЮ УКРАЇНИ

У роботі розглянуто стан впровадження Національною суспільною телерадіокомпанією прямоефірного телемовлення. Досліджено чисельність і тематичне спрямування програм, що виходять наживо.

Ключові слова: інформаційний простір, суспільне телемовлення, прямий ефір.

Роль телебачення в суспільному житті українців важко переоцінити, особливо в умовах війни. Оперативне отримання різнобічної інформації про події в країні та світі набуває все вагомішого значення, оскільки від своєчасної та доступної передачі новин залежить безпека людей. У таких умовах українські телеканали частіше вдаються до прямоефірного мовлення. Все це засвідчує актуальність дослідження. Мета –